

Boncuk koyuna sahip çıkmak...

Yazı: Hakan Kabasakal
Fotoğraflar: Tahsin Ceylan

Avrupa Kıkırdaklı Balıkları Araştırma Topluluğu tarafından, 2002 yılında Galler'in başkenti Cardiff'de altıncısı düzenlenen uluslararası toplantıda, katılımcılar İtalyan araştırmacıların hazırladıkları bir belgeseli nefeslerini tutarak izliyorlardı. Mekik şeklindeki güçlü vücudu, başa

yakın yüksek sırt yüzgeci ve kurşun grisi rengiyle türünün en güzel örneklerinden bir köpekbalığı, türkuaz rengi sularda yüzüyordu bu filmde. İtalyan araştırmacılar buranın köpekbalıkları için bir vaha olduğunu söylüyor ve ekliyorlardı “-Türkiye'nin güneybatısındaki bu koy, Carcharhinus plumbeus'un Akdeniz'de bugüne kadar tespit edilmiş yegâne üreme ve gelişme bölgesidir...” Cardiff'deki

Gri camgöze yüz yüze gelen bu “karşılaşma” anı, bir sualtı fotoğrafçısı için şüphesiz çok özel bir zaman dilimini ifade ediyor. Evrim takviminde insanoğluna neredeyse 400 milyon yıl fark atan köpekbalıkları, günümüzde bu sinsi avcının baskısını her an yaşıyor. Dünya Koruma Birliğinin hazırladığı Kırmızı Listede adı geçen Carcharhinus plumbeus, yasal koruma kapsamına alınmaması halinde tamamen yok olabilir.

toplantıda aşağı yukarı bunlar olmuştı. İtalyanlar kürsüden zaferle, Türkiye kıyısında yaptıkları önemli bir keşfin zaferiyle indiler.

Peki, neresiydi bu koy? Burayı bu

Diğer birçok köpekbalığı türünde olduğu gibi, gri camgözün yavrularını doğurmak için korunaklı sığ koyları tercih etmesi onu bir başka tehlikeyle karşı karşıya bırakıyor. Hedef tür olmamalarına rağmen köpekbalıklarının yaşamı, zaman zaman kıyı ağlarında son bulabiliyor. Gri camgözlerin Boncuk Koyuna girdikleri Mayıs ve Haziran aylarında, koyda her türlü insan faaliyetinin yasal olarak durdurulması, özellikle kıyı balıkçılığının tür üzerindeki baskısını büyük ölçüde azaltacak.

kadar özel yapan neydi? İtalyanlar ülkelerinden uzaktaki bu koyla ve burada yaşayan köpekbalıklarıyla neden bu kadar ilgileniyorlardı? Altını biraz eşeleyince bu soruların cevapları birer birer ortaya çıktı. Boncuk Koyu, türkuaz rengi sularıyla, Akdeniz'e kıyı veren alelade bir koy gibi görünüyor ilk bakışta. Fakat o berrak suların içinde, her Mayıs ayında ortaya çıkan *Carcharhinus plumbeus* türü köpekbalıkları, Boncuk Koyunu Akdeniz'deki tüm koylar arasında çok özel bir konuma getiriyor...

Dilerseniz, Boncuk Koyunu İtalyan araştırmacıların çekim merkezi yapan nedenlere geçmeden önce, bu köpekbalığı türünü gelin biraz yakından tanıyalım. *Carcharhinus plumbeus* Türkçede gri camgöz ya da kum köpekbalığı olarak adlandırılıyor. Ancak çetrefilli isimlerden hoşlanmayanlar, kısaca camgöz veya köpekbalığı diyerek geçiştiriyorlar. Bilim dünyası bu türü ilk kez 1827 yılında tanıdı. Dönemin ünlü hayvan bilimcilerinden Nardo, Adriyatik Denzinde yakalanmış olan bir köpekbalığını inceledikten sonra, bunun yeni bir tür olduğunu anlamış ve ona *Squalus plumbeus* adını vermişti. Tüm morfolojik ayrıntıları, o tarihlerde yayımlanan *Isis* dergisinin 20. sayısında anlatılmakta olan bu ilk birey, yani tip örneği (holotip), günümüzde ne yazık ki

kayıp.

Huzursuz ve kuşkucu sistematikçilerin aralıksız olarak sürdürdükleri düzeltme çalışmalarından, zaman içinde bu tür de nasibini aldı. Nardo'nun ilk isimlendirmesini takiben balık bilimciler *Carcharias milberti*'den, *Carcharias ceruleus*'a; *Lamna caudata*'dan, *Galeolamna dorsalis*'e kadar neredeyse bir düzine farklı isim verdiler. Hatta türü ilk kez tanımlayan Nardo bile koyduğu isimden sıkılmış olacak ki 20 yıl sonra, *Squalus caecchia* olarak türü yeniden isimlendirdi. 1980'lere kadar *Eulamia milberti* tür adıyla tanınan gri camgöz (ya da kum köpekbalığı) için, güncel kitaplarda ve tür listelerinde *Carcharhinus plumbeus* (Nardo, 1827) adı kullanılıyor. Fakat gri camgözün bugüne kadar keşfedilmemiş bir özelliğini bulacak ya da bu isimden de sıkılacak olan bir başka balık bilimci her an ortaya yeni bir isimle çıkabilir...

Carcharhinus plumbeus tam olarak ulaştığında 3 m'ye kadar

büyüyebiliyor. Onun yaşam alanı çok sığ sularardan, kıta sahanlığının derinliklerine; kapalı koylardan, açık denize kadar uzanıyor. Gri camgöz çok uzun göçler yapabiliyor. Akdeniz'den Atlas Okyanusuna ve Pasifik sularına kadar, sıcak ve ılıman denizlerde yaygın olarak bulunmasının altında işte bu göç yeteneği yatıyor...

Köpekbalıkları üzerine yaptığı araştırmalarla tüm Akdeniz havzasında adından söz edilen Fransız araştırmacı Christian Capapé'nin, Tunus sularında yaptığı çalışmalar, *Carcharhinus plumbeus*'la ilgili en kapsamlı incelemeler arasında yer alıyor. Sonuçları 1984 yılında yayımlanan bu çalışmalarda, dişi gri camgözlerin 170 cm ve erkeklerin 166 cm uzunluğunda ilk kez cinsel olarak olgunlaştıkları; dişilerin yaklaşık bir yıl süren bir hamileliğin ardından, doğurmak için yaz aylarında kıyı sularına girdikleri ortaya çıktı. Capapé'ye göre dişi gri camgözlerin bir batında doğurdukları yavru sayısı 3 ile 14 arasında değişiyor ve bu yeni doğanların uzunluğunun 58 ile 65 cm arasında olduğu belirtiliyor. Capapé'nin araştırması uzun yıllar boyunca gri camgöz üzerine Akdeniz'de yapılan en kapsamlı, hatta tek çalışma olarak varlığını korudu. Ancak, köpekbalıkları konusunda araştırma yapan uzmanların sayısı artıkça,

Gri camgöz Boncuk Koyunun berrak sularında devriye geziyor. Her yıl Mayıs ayında gri camgözlerin akımına uğrayan bu koy, türün Akdeniz'deki varlığı açısından büyük önem taşıyor.

Akdeniz'in dört bir yanından gri camgöze ilişkin çığ gibi bilgi yağmaya başladı.

Mustafa Kemal Üniversitesi (Hatay) Su Ürünleri Fakültesinden Nuri Başusta ve arkadaşlarının, İskenderun Körfezinde yaşayan köpekbalıkları üzerine 1998 yılında yayımladıkları makalede, Yumurtalık kıyılarında 57 cm uzunluğunda iki tane gri camgöz yakalandığı kaydediliyor. *Carcharhinus plumbeus*'un yeni doğan büyüklüğünü göz önüne aldığımızda, Başusta ve arkadaşlarının makalesi, türün burada da ürediğini akla getiren çok önemli bir kanıt sunuyor. Konuyla ilgili olarak Başusta, her iki bireyin de 15 ile 20 m arasında kalan derinliklerde paraketa ile yakalandıklarını söylüyor. Akdeniz Köpekbalığı Araştırma Grubunun kurucularından Lovrenc Lipej liderliğindeki bir grup Sloven araştırmacı, 2000'lerin başında Adriyatik kıyılarında balıkçılar tarafından yakalanan iki yavru gri camgöze ilişkin ayrıntıları, ANNALES dergisinin Doğa Tarihi Ekinde yayımladılar. “-Yakalanan gri camgözlerin uzunlukları 71 cm ve 81.5 cm'ydi...” diyen Lipej, her iki bireyin de kıyı yakınına yerleştirilen ağlara takılmış olduklarını sözlerine ekliyor...

Son yıllarda kaydedilen bu gelişmelere rağmen araştırmacılar tatmin olmamışlardı. Çünkü gri camgöz Akdeniz'de doğal üreme ortamında, yavrularını doğururken ya da çiftleşirken hala görüntülenememişti. Eğer bu yapılabılırsa, *Carcharhinus plumbeus*'un Akdeniz popülasyonuna ilişkin bilgi dağarcığımızı şüphesiz çok önemli

katkılar sağlanacaktı. Gri camgözlerin her yaz başı düzenli olarak görüldükleri Boncuk Koyu, bu bakımdan araştırmacılar için büyük umutlar vaat ediyor. İtalyan araştırmacılar her yıl bu umudun, büyük keşifler yapma umudunun cazibesine kapılarak bu koyun çevresinde bir ay geçiriyorlar...

Boncuk Koyunda yaşayan, daha doğrusu burayı mevsimsel olarak ziyaret eden gri camgözlerden, 2001 yılında Fehmi Şenok'un “Türkiye Dalış Rehberi” isimli kitabını okuduktan sonra haberdar oldum. Ne yazık ki hala oraya gidip bu muhteşem canlıları kendi gözlerimle göremedim. (Bu ziyaret yapılacaklar listemin en başında yer alıyor.) Ancak, bölgede İtalyan araştırmacıların düzenli olarak inceleme yaptıklarını, yine bir başka İtalyandan, Akdeniz Köpekbalığı Araştırma Grubu üyesi Alessandro De Maddalena'dan öğrendiğim zaman tüylerim diken diken olmuştu. Peki, beni bu kadar kızdıran sebep acaba neydi?

“-Eleonora de Sabata'nın başı çektiği İtalyan araştırma grubunun sularınızda yaptıkları çalışmalar hakkında www.medsharks.org sitesinden bilgi edinebilirsin...” diye başlıyordu Alessandro'nun birkaç hafta önce gönderdiği e-posta. Hemen ardından ekliyordu “-O koyda çektikleri videoları her yerde gösteriyorlar. Hatta bu filmlerden birinde gri camgözün doğum anını bile görüntülemişler...” Aynı araştırma grubunun üyesi olarak birlikte çalışmaktan daima keyif aldığım bu dostumun uyarısıyla, sözü edilen siteye vakit geçirmeden baktım. İtalyanlar bu koya ilk geldikleri günden beri yaptıklarını ve gelecekte yapmayı planladıkları araştırmaları, bu sitede tüm ayrıntıları ile anlatıyorlar. Fakat anlatmadıkları ise, koyu nasıl bir panayır

yerine çevirdikleri. Birbirinden güzel fotoğraflarıyla bu makaleye renk katan sevgili Tahsin Ceylan, bu durumu en yalın haliyle “-İtalyanlar Boncuk Koyunu bir tatil kampına, bir eğlence parkına çeviriyorlar...” diye özetliyordu kısa süre önce yaptığımız telefon konuşmasında. Dünyanın diğer ülkelerinde türlerin üreme alanı olduğu kanıtlanmış olan benzeri bölgelerde, insanların gelişigüzel hareket etmelerine asla izin verilmiyor. Özellikle üreme dönemlerinde bu bölgelerdeki insan faaliyetleri olabildiğince kısıtlanıyor. Türkiye'de bunun örneği yok değil. Bakın Dalyan'daki İstuzu Kumsalına. Doğal Hayatı Koruma Derneği (DHKD) burada yumurtlayan *Caretta caretta* türü deniz kaplumbağalarını gözünü koruyor. Eğer DHKD'nin çabaları olmasaydı, deniz kaplumbağalarının kıyılarımızdaki varlığı şüphesiz sert bir darbe alacaktı. Yoksa, Boncuk Koyu ve buraya gelen gri camgözler aynı koruyucu ilgiyi haklemiyorlar mı?

Gri camgözlere uydudan izlenebilen etiketler takılması ve DNA örnekleri toplayarak, koya gelen gri camgözlerin genetik profilinin ortaya çıkarılması, İtalyanların öncelik verdikleri çalışmalar. 2004 yılının Mart ayında yayımlanan *Medsharks* bülteninde, Boncuk Koyunda yürütülen araştırmanın Bologna Üniversitesi tarafından idare edildiği, ayrıca Türk hükümetinden izin, İstanbul Üniversitesi ve Sualtı Araştırmaları Derneğinden de (SAD) destek alındığı belirtiliyor. Türkiye'deki iki bilimsel kurumdan araştırma desteği aldılarsa, o zaman konuyla ilgili uluslararası yayınlarda neden Türk araştırmacıların adı geçmiyor? Eğer ortada bir işbirliği varsa, makalelerin ya da diğer her türlü yayının da ortak isimler adına yapılması bilim ahlakının gereğidir. Aksi takdirde işbirliğinden söz edilemez.

Nesli tükenme tehlikesi altında olan türler için, Dünya Koruma Birliği tarafından hazırlanan kırmızı listede *Carcharhinus plumbeus* “zarar görebilir” olarak sınıflandırılıyor. Bu nedenle Boncuk Koyu, gri camgöz neslinin devamı açısından büyük önem taşıyor. Bölgenin zaman kaybetmeden koruma altına alınması, özellikle Mayıs ve Haziran aylarında her türlü insan faaliyetine ve kıyı balıkçılığına kesin sınırlamalar getirilmesi şart. Ancak, bölgede yapılacak bilimsel araştırmalarda karar verme yetkisini ele almamız, Boncuk Koyunun koruma alanı ilan edilmesi kadar önemli olan bir başka konu. Uluslararası bilim çevrelerinde bize saygınlık kazandıracak çok değerli bilgileri elimizden kaçırmamak için, elimizi çabuk tutmamız gerekiyor.